অধ্যায় ৯ ঃ অভিজ্ঞানশকুন্তলম্ নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ পাঠ্যাংশৰ আলোচনা

অধ্যায় গাঁথনি

৯.১ উদ্দেশ্য

৯.২ পৰিচয়

৯.৩ 'অভিজ্ঞানশকুন্তলম্' নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ মুখ্যাংশৰ সংস্কৃত পাঠ

৯.৪ সংস্কৃত পাঠ্যাংশৰ অসমীয়া অনুবাদ

৯.৫ অধ্যায়টিৰ পৰা আমি কি শিকিলোঁ

৯.৬ অধিক জানিবলৈ

৯.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

৯.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

৯.১ উদ্দেশ্য

এই অধ্যায়টি অধ্যয়ন কৰি আপুনি—

- অভিজ্ঞান শকুন্তলম্ নাটকৰ ১ম অঙ্কৰ বিষয়ে সবিশেষ জানিব পাৰিব
- নাটকৰ মুখ্যাংশৰ পাত্ৰ-পাত্ৰীসকল আৰু আশ্ৰমৰ সৈতে পৰিচিত হ'ব পাৰিব
- নাটকৰ পাঠ্যাংশৰ মূল পাঠ আৰু অসমীয়া অনুবাদো জানিব পাৰিব।

৯.২ পৰিচয়

এই অধ্যায়ত কালিদাস প্ৰণীত 'অভিজ্ঞানশকুন্তলম্' নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ পাঠ্যাংশ আৰু তাৰ অনুবাদ আগবঢ়োৱা হ'ব। ইতিমধ্যে আপুনি সংস্কৃত সাহিত্যৰ ভালেখিনি পাঠ্যপুথিৰ পৰিচয় পাইছে। সংস্কৃত সাহিত্যৰাজিৰ এক বুজন পৰিমাণৰ ঠাই নাট্য সাহিত্যই অধিকাৰ কৰি আছে। সমস্ত কাব্যৰ ভিতৰত নাট্য সাহিত্যক অধিক ৰমনীয় বুলি কোৱা হয়। তাৰ মাজতো শকুন্তলা নাটক অধিকতম ৰম্য বুলি কোৱা হৈছে। এই সৰ্বোত্তম নাটকখনৰ প্ৰতিটো অঙ্কৰ কথাংশ ৰমনীয়। এই অধ্যায়ত নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ মূলাংশ আৰু তাৰ অনুবাদ অধ্যয়ন কৰি নাটকখনৰ শুভ সূচনাৰ পৰিচয় পাব।

নান্দী ঃ নাটকৰ প্ৰথমত থকা মঙ্গলবাচক শ্লোক। নাটক ৰচনা আৰু উপস্থাপনাৰ ক্ষেত্ৰত যাতে বাধা নাহে তাৰ বাবে এই শ্লোক পাঠ কৰা হয়।

প্ৰস্তাৱনা ঃ আৰম্ভণিত থকা এটি ভূমিকা। ইয়াত নাটকৰ বিষয়ে তথা নাট্যকাৰৰ বিষয়ে সাধাৰণতে এটা আভাস দিয়া হয়।

৯.৩ 'অভিজ্ঞানশকুন্তলম্' নাটকৰ প্ৰথম অঙ্কৰ মুখ্যাংশৰ সংস্কৃত পাঠ

'অভিজ্ঞানশকুন্তলম্' নাটকত আছে সাত অঙ্ক। নাটকখনৰ সাত অঙ্কৰ মাজেৰে মহাভাৰতৰ আদি পৰ্বত পোৱা শকুন্তলোপাখ্যানৰ ৰসহীন ঘটনাক কালিদাসে ৰসোত্তীৰ্ণ নাট্যবস্তু ৰূপে উপস্থাপন কৰিছে। ১ম অঙ্কটোৰ শুভাৰম্ভ হৈছে *নান্দী*শ্লোকেৰে। তাৰ পাছতে *প্ৰস্তাৱনা* আৰম্ভ হৈছে। তাৰ জৰিয়তে ৰজাৰ প্ৰৱেশৰ সূচনা দিয়া হৈছে। এই অঙ্কত নায়ক-নায়িকাৰ প্ৰথম দেখা সাক্ষাৎ হয়

(ততঃ প্ৰৱিশতি আত্মনা তৃতীয়ো ৱৈখানসঃ)

ৱৈখং (হস্তমুদ্যম্য) ৰাজন্! আশ্রম-মৃগোহয়ম্, ন হন্তব্যঃ, ন হন্তব্যঃ।

দ্বিতীয়ং ন খলু ন খলু বানঃ সন্নিপাত্যোহয়মস্মিন্।
মৃদুনি মৃগশৰীৰে তুলাৰাশাৰিৱাগ্নিঃ।

তৃতীয়ং ক্ব ৱত হৰিণকানাং জীৱিতং চাতি লোলং
ক্ব চ নিশিতনিপাতা ৱজ্রসাৰাঃ শৰাস্তে।। ৫।।

ৱৈখং তৎ সাধু কৃতসন্ধানং প্রতি সংহৰ সায়কম্।
আর্তত্রাণায় ৱঃ শস্ত্রং ন প্রহর্তুমনাগসি।। ৬।।

ৰাজা এষ প্রতি সংহৃতঃ। (যথোক্তং কৰোতি)।

ৱৈখং সদৃশমেতৎ পুৰুৱংশ প্রদীপস্য।
জন্ম যস্য পুৰোৱংশে যুক্তৰূপমিদং তৱ।
পুত্রমেৱংগুণোপেতং চক্রৱর্তিনমাপ্নুহি।। ৭।।

ইতং (বাহু উদ্যম্য) সর্ৱথা চক্রৱর্তিনং পুত্রমাপ্নুহি।

ৰাজা (সপ্রণামম্) প্রতিগৃহীতম্।

ৱৈখাং ৰাজন্! সমিদাহৰণায় প্রস্থিতা ৱয়ম্। এষ খলু কণ্বস্য কুলপতেঃ অনুমালিনীতীৰমাশ্রমো দৃশ্যতে। ন চেদন্য- কার্য্যাতিপাতঃ, প্রৱিশ্য প্রতিগৃহ্যতাম্ আতিথেয়ঃ সৎকাৰঃ।
অপি চ—
ৰম্যাস্তপোধনানাং প্রতিহতৰিঘ্নাঃ ক্রিয়া সমৱলোক্য।
জ্ঞাস্যসি কিয়দ্ ভূজো মে ৰক্ষতি মৌৰ্ৱীকিণাঙ্ক ইতি।। ৮।।

ৰাজা অপি সংনিহিতোহত্র কুলপতিঃ?

ৱৈখং ইদানীমেৱ দুহিতৰং শকুন্তলাম্ অতিথি সৎকাৰায় নিয়ুজ্য দৈৱমস্যাঃ প্রতিকূলং শময়িতুং সোমতীর্থং গতঃ।

ৰাজা ভৱতু। তাং এৱ দ্রক্ষ্যামি। সা খলু বিদিতভক্তিং মাং মহর্ষেঃ কৰিষ্যতি।

ৱৈখং সাধয়ামস্তাৱৎ। (সশিষ্যো নিষ্ক্রান্তঃ)

ৰাজা সূত! চোদয়াশ্বান্। পুণ্যাশ্রমদর্শনেন তাৱদাত্মানং পুনীমহি।

সূত যদাজ্ঞাপয়ত্যায়ুষ্মান্। (ভূয়োৰথৱেগং নিৰ্দ্দপয়তি)।

ৰাজা (সমন্তাদৱলোক্য) সূত! অকথিতোহপি জ্ঞায়ত এৱ যথা অয়মাভোগস্তপোৱনস্যেতি।

সূত কথমিৱ?।

ৰাজা কিং ন পশ্যতি ভৱান্? ইহ হি—
নীৱাৰাঃ শুকগর্ভকোটৰমুখভ্রষ্টাস্তৰ্ণামধঃ
প্রস্নিগ্ধাঃ ক্বচিদিঙ্গুদীফলভিদঃ সূচ্যন্ত এৱোপলাঃ।
ৱিশ্বাসোপগমাদভিন্নগতয়ঃ শব্দং সহন্তে মৃগা—

সমিলতাং ক্ষেত্তুমৃষির্ব্যৱস্যতি।। ১২।।

ভৱতু; পাদপান্তর্হিত এৱ ৱিস্রব্ধং তাৱদেনাং পশ্যামি। (তথা কৰোতি।)

শকুন্তলা হলা অনসূয়ে। অতিপিনদ্ধেন বল্কলেন প্রিয়ম্বদয়া দৃঢ়ং নিয়ন্ত্রিতাস্মি। শিথিলয় তাৱদেতৎ।

অনসূয়া তথা। (শিথিলয়তি)

প্রিয়ম্বদা (সহাসম্) অত্র পয়োধৰৱিস্তাৰয়িতৃ আত্মনো যৌৱনমুপালভস্ব।

ৰাজা কামম্ অননুৰূপমস্য বয়সঃ বল্কলম্, ন পুনৰলঙ্কাৰশ্রিয়ং ন পুষ্যতি। কুতঃ—

সৰসিজমনুৱিদ্ধং শৈৱলেনাপি ৰম্যং
মলিনমপি হিমাংশোর্লক্ষ্ম লক্ষ্মীং তনোতি।
ইয়মধিকমনোজ্ঞা বল্কলেনাপি তন্ৱী
কিমিৱ হি মধুৰাণাং মণ্ডনং নাকৃতীনাম্।। ১৩।।

শকুন্তলা (অগ্রতোহৱলোক্য)। সখ্যৌ ! এষ ৰাতেৱিত পল্লৱা ঙ্গুলী ভিস্ত্ৱৰয়তীৱ মাংকেসৰ বৃক্ষকঃ। যাবদেন সম্ভাৱয়ামি। (পৱিক্রামতি)

প্রিয়ম্বদা হলা শকুন্তলে ! ইহৈৱ মুহূর্তকং তিষ্ঠ।

শকুন্তলা কিং নিমিত্তম্ ?

প্রিয়ম্বদা হলা শকুন্তলে ! অত্রৈৱ তাৱন্মুহূর্তং তিষ্ঠ, যাৱৎ ত্ৱয়োপগতয়া লতাসনাথ ইৱায়ং কেসৰবৃক্ষকঃ প্রতিভাতি।

শকুন্তলা অতঃ খলু প্রিয়ম্বদাসি ত্বম্।

ৰাজা প্রিয়মপি তথ্যমাহ শকুন্তলাং প্রিয়ম্বদা। অস্যাঃ খলু—

অধৰঃ কিসলয়ৰাগঃ কোমলৱিটপানুকাৱিণৌ বাহূ।
কুসুমমিৱ লোভনীয়ং যৌৱনমঙ্গেষু সংনদ্ধম্।। ১৪।।

অনসূয়া হলা শকুন্তলে ! ইয়ং স্ৱয়ম্ৱৰধূঃ সহকাৰস্য ত্ৱয়া কৃত নামধেয়া ৱনজ্যোৎস্নেতি নৱমালিকা। এনাং বিস্মৃতৱত্যসি ?।

শকুন্তলা তদাত্মানমপি ৱিস্মাৰয়্যামি (লতামুপেত্যাৱলোক্য চ)।
হলা ! ৰমণীয়ে খলু কালে এতস্য লতাপাদপমিথুনস্য ৱ্যাতিকৰঃ সংবৃত্তঃ। নৱকুসুম যৌৱনা বনজ্যোৎস্না, স্নিগ্ধ পল্লৱতয়া চ উপভোগক্ষমঃ সহকাৰঃ (পশ্যন্তী তিষ্ঠতি)।

প্রিয়ম্বদা অনসূয়ে। জানাসি কিংনিমিত্তং শকুন্তলা বনজ্যোৎস্নামতিমাত্রং পশ্যতি ?।

অনসূয়া ন খলু ৱিভাৱয়ামি। কথয়।

শকুন্তলা এষ নূনং তরাত্মগতো মনোৱথঃ। (কলশমাৱর্জয়তি)

প্রিয়ম্বদা যথা বনজ্যোৎস্না অনুৰূপেণ পাদপেন সংগতা, অপি নাম এৱমহমপ্যাত্মনোহনুৰূপং ৱৰং লভয়তি।

ৰাজা অপি নাম কুলপতেৱিয়মসৱর্ণ ক্ষেত্র সংভৱা স্যাৎ ? অথবা কৃতং সন্দেহেন—

অসংশয়ং ক্ষত্র পৱিগ্রহক্ষমা যদার্য্যমস্যামভিলাষি মে মনঃ।

শকুন্তলা (আত্মগতম্) কিং নু খল্বিমং প্রেক্ষ্য তপোৱন ৱিৰোধিনী ৱিকাৰস্য গমনীয়স্মি সংবৃতা ?।

ৰাজা (সর্ৱা বিলোক্য) অহো ! সমানৱয়োৰূপৰমনীয়ং ভৱতীনাং সৌহার্দম্।

প্রিয়ম্বদা (জনান্তিকম্) হলা অনসূয়ে ! কো নু খল্বেষ, চতুৰ গম্ভীৰাকৃতিশ্চতুৰং প্রিয়মালপন্ প্রভাৱৱানিৱ লক্ষ্যতে ?।

অনসূয়া হলা ! মমাপি অস্তি কৌতূহলম্। পৃচ্ছামি তাৱদেনম্। (প্রকাশম্) আর্য্যস্য মধুৰালাপজনিতো ৱিশ্রম্ভো মাং মন্ত্রয়তে— কতমো ৱা আর্যেন ৰাজর্ষের্ৱংশোহলং ক্রিয়তে ? কতমো ৱা ৱিৰহপর্য্যুৎসুকজনঃ কৃতো দেশঃ ? কিংনিমিত্তং ৱা সুকুমাৰ তৱৌহপি তপোৱনগমনপৰিশ্রমস্য আত্মা পদমুপনীতঃ ?।

শকুন্তলা (আত্মগতম্) হৃদয় ! মা উত্তাম্য। এষা ত্ৱয়া চিন্তিতানি অনসূয়া মন্ত্রয়তে।

ৰাজ্য (আত্মগতম্) কথমিদানীমাত্মানং নিৱেদয়ামি ? কথং ৱা পৰিহাৰং কৰোমি ? ভৱতু; এৱং তাৱদেনাং ৱক্ষ্যে। (প্রকাশম্) ভৱতি ! যঃ পৌৰৱেণ ৰাজ্ঞা ধর্মাধিকাৰে নিয়ুক্তঃ সোহম্ বিঘ্নক্রিয়োপলম্ভায় পুণ্যাশ্রমদর্শনপ্রসঙ্গেন ধর্মাৰণ্যমিদমায়াতঃ।

অনসূয়া সনাথা ইদানীং ধর্মচাৰিণঃ। (শকুন্তলা শৃঙ্গাৰলজ্জাং ৰূপয়তি।)

সখ্যৌ (উভয়োৰাকাৰং ৱিদিত্ৱা, জনান্তিকম্) হলা শকুন্তলে। যদি অত্র অদ্য তাতঃ সন্নিহিতো ভৱেৎ ?।

শকুন্তলা (সৰোষমিৱ) ততঃ কিং ভৱেৎ ?।

সখ্যৌ ইমং জীৱিত সর্ৱস্ৱেনাপি অতিথিবিশেষং কৃতার্থং কৰিষ্যতি।

শকুন্তলা (সকৃতককোপম্) যুৱামপেতম্। কিমপি হৃদয়ে কৃত্ৱা মন্ত্রয়েথে। ন ৱাং ৱচনং শ্রোষ্যামি।

ৰাজা বয়মপি তাৱদ্ ভৱত্যোঃ সখীগতং কিমপি পৃচ্ছামঃ।

সখ্যৌ আর্যঃ অনুগ্রহ ইৱ ইয়মভ্যর্থনা।

ৰাজা ভগৱান্ কাশ্যপঃ শাশ্ৱতে ব্রহ্মণি স্থিত ইতি প্রকাশঃ। ইয়ং চ ৱঃ সখী তদাত্মজেতি কথমেতৎ ?।

অনসূয়া শৃণোত্ৱার্যঃ। অস্তি কোহপি কৌশিক ইতি গোত্রনামধেয়ো মহাপ্রভাৱো ৰাজর্ষিঃ।

ৰাজা অস্তি। শ্রূয়তে।

অনসূয়া তমাৱয়োঃ প্রিয়সখ্যাঃ প্রভৱমৱগচ্ছথ।
উজ্ঝিতায়াঃ শৰীৰ সম্ৱর্ধনাদিভিস্তাতকাশ্যপোহস্যাঃ পিতা।

ৰাজা 'উজ্ঝিত'— শব্দেন জনিতং মে কৌতূহলম্। আ মূলাচ্ছ্রোতু মিচ্ছামি।

অনসূয়া শৃণোত্ৱার্যঃ, গৌতমীতীৰে পূৰা কিল তস্য উদ্রে তপসি ৱর্তমানস্য কিমপি জাতশঙ্কৈঃ দৈৱৈর্মেনকানামাপ্সৰাঃ প্রেষিতা নিয়মবিঘ্নকাৰিণী।

ৰাজা অস্তোতদন্য সমাধিভীৰুত্ৱং দেৱনাম্।

অনসূয়া ততো ৱসন্তোদাৰৱমনীয়ে সময়ে তস্যা উন্মাদয়িতৃ ৰূপং প্রেক্ষ্য— (অর্ধোক্তে

প্ৰিয়ম্বদা (শকুন্তলাং নিৰুধ্য) হলা। ন তে যুক্তং গন্তম্।

শকুন্তলা (সভ্ৰূভঙ্গম্) কিংনিমিত্তম্?।

প্ৰিয়ম্বদা বৃক্ষসেচনে দ্বে ধাৰয়সি মে। এহি তাৱৎ, আত্মানম্ মোচয়িত্বা ততো গমিষ্যসি। (বলাদেনাং নিৱর্তয়তি।)

ৰাজা ভদ্রে ! বৃক্ষসেচনাদেৱ পৰিশ্রান্তামত্রভৱতীং লক্ষয়ে। তথাহি অস্যাঃ—

স্রস্তাংসাৱতিমাত্র লোহিত তলৌ বাহূ ঘটোৎক্ষেপনা
দদ্যাপি স্তনৱেপথুং জনয়তি শ্বাসঃ প্রমাণাধিকঃ।
স্রস্তং কর্ণশিৰীষৱোধি বদনে ঘর্মাম্ভসাং জালকং
বন্ধে স্নংসিনি চৈকহস্তয়মিতাঃ পর্যাকুলা মূর্ধজাঃ।। ২১।।

তদহমেনামনৃনাং কৱোমি। (অঙ্গুলীয়ং দাতুমিচ্ছতি)

(উভে নাম মুদ্রাক্ষৰাণি অনুৱাচ্য পৰস্পৰমৱলোকয়তঃ)

ৰাজা অলমন্যথা সংভাৱ্য। ৰাজ্ঞঃ পৰিগ্রহোহয়ম্।

প্ৰিয়ম্বদা তেন হি নার্হত্যেতদঙ্গুলীয়কমঙ্গুলী বিয়োগম্। আর্য্যস্য ৱচনেনৈৱ অনৃনা এষা। (কিঞ্চিদ্ ৱিহস্য) হলা শকুন্তলে! মোচিতাসি অনুকম্পিনা আর্য্যেন, অথৱা মহাৰাজেন, গচ্ছেদানীম্।

শকুন্তলা (আত্মগতম্) গমিষ্যামি, যদ্যাত্মনঃ প্রভৱিষ্যামি। (প্রকাশম্) কা ত্বং ৱিসর্জিতৱ্যস্য ৱোদ্ধৱ্যস্য ৱা।

ৰাজা (শকুন্তলাং ৱিলোক্য) (আত্মগতম্) কিং নু খলু যথাৱয়ম্ অস্যাম্, এৱম্ ইয়মপি অস্মান্ প্রতি স্যাৎ। অথৱা লব্ধাৱকাশা মে প্রার্থনা। কুতঃ—

ৱাচং ন মিশ্রয়তি যদ্যপি মদ্ৱচোভিঃ
কর্ণং দদাত্যৱহিতা ময়ি ভাসমানে।
কামং ন তিষ্ঠতি মহানন সংমুখীয়ং
ভূয়িষ্ঠমন্যৱিষয়া ন তু দৃষ্টিৰস্যাঃ।। ২২।।

(নেপথ্যে)

ভো ভোস্তপস্বিনঃ ! সংনিহিতাস্তপোৱনসত্ত্বৰক্ষায়ৈ ভৱত।
প্রত্যাসন্নঃ কিল মৃগয়াবিহাৰী পার্থিৱো দুষ্যন্তঃ।
তুৰগখুৰহতস্তথা হি ৱেণু
ৱিটপ-ৱিষক্ত-জলাদ্রৱল্কলেষু।
পততি পৰিণতাৰুণ প্রকাশঃ
শলভসমূহ ইৱাশ্রমদ্রুমেষু।। ২৩।।

অপি চ—

তীব্রাঘাতাদতিমুখ তৰুস্কভগ্নৈকদন্তঃ
পাদাকৃষ্টব্রততিৱলয়াসঙ্গ সঞ্জাতপাশঃ।

কোঁচ খুৱাই সুমুৱাইছে; পৰিশ্ৰমত ক্লান্ত হৈ মুখ মেলাত আধা খোৱা কুশঘাঁহবোৰ বাটত সিচৰতি হৈ পৰিছে; চোৱাচোন সি দীঘলীয়াকৈ জঁপিয়াই যাওঁতে দুভাগ বাট আকাশৰ ওপৰেৰে গৈছে, মাটিত কমেই লাগি গৈছে। আমি তাৰ পাছে পাছে খেদি আহিলেও তাক ভালদৰে দেখা পোৱা নাই।

সাৰথি আয়ুষ্মন্! এই ভূমি ভাগ খলা-বমা হোৱা বাবে মই (ঘোঁৰাৰ) লেকাম টানি ধৰাত ৰথৰ বেগ কমিছে; সেয়ে হৰিণটো আমাৰ পৰা অধিক আঁতৰলৈ গৈছে। এতিয়া আমি সমতল পালোহি, এতিয়া সি আপোনাৰপৰা দূৰস্থ হৈ নাথাকিব।

ৰজা তেনেহ'লে তুমি সিহঁতৰ লেকাম ঢিলাই দিয়া।

সাৰথি সেয়ে হওক হে আয়ুষ্মন্! (ৰথৰ গতি নিৰূপণ কৰি) আয়ুষ্মন্ চাওঁক চাওঁক! লেকাম ঢিলাই দিয়াত ঘোঁৰাবোৰে যেনিবা হৰিণটোৰ বেগ সহিব নোৱাৰি কেনেকৈ লৰি গৈছে। সিহঁতৰ শৰীৰৰ আগচোৱা একেৰাহে দীঘলীয়া হৈ গৈছে, মূৰত বন্ধা চামৰৰ আগবোৰ থিৰে আছে; আৰু সিহঁতৰ খুৰাৰে উৰুৱা ধূলিবোৰে সিহঁতৰ শৰীৰ স্পৰ্শ কৰিব পাৰা নাই।৩

ৰজা ঠিকে কৰিছা। ৰথৰ ঘোঁৰাবোৰে সূর্য আৰু ইন্দ্ৰৰ ঘোঁৰাতকৈও অধিক বেগত লৰিছে। তাৰ ফলত যিটোক সৰু দেখা গৈছিল হঠাৎ সি ডাঙৰ হৈ পৰিছে। যাৰ মাজত ফাক আছিল, সেয়া যেন জোৰা লাগিছে। যিটো বাস্তৱিকৰূপত বেঁকা তাকো সৰল যেন দেখা গৈছে।ৰথৰ বেগত কোনো বস্তু এখন্তেকো আমাৰ ওচৰত বা দূৰত ৰৈ থকা নাই।

সাৰথি, চোৱা, এইবাৰ হৰিণটো মৰিল। (ধনুত শৰ লগোৱাৰ অভিনয় কৰিলে।) (*নেপথ্যত*)

হে ৰাজন্ এইটো আশ্ৰমৰ মৃগ। ইয়াক নামাৰিব, নামাৰিব।

সাৰথি (শুনি আৰু আগলৈ চাই) হে আয়ুষ্মান্। আপোনাৰ শৰ আৰু হৰিণৰ মাজত কোনো এজন তপস্বী আহি ওলাইছে।

ৰজা (ব্যগ্ৰভাৱে) তেনেহ'লে ঘোঁৰাকেইটা ৰাখা।

সাৰথি বাৰু। (ৰথখন ৰাখে)।

(তাৰ পাছত এজন *বৈখানসে* শিষ্যসহ প্ৰৱেশ কৰে।)

বৈখানস (হাত তুলি) হে ৰাজন্! এয়া যে আশ্ৰমৰ হৰিণ; তাক নামাৰিব, নামাৰিব।

দ্বিতীয় তুলাৰ দমত জুই লগোৱাৰ দৰে আপোনাৰ এই বাণে হৰিণটোৰ কুমলীয়া শৰীৰত কেতিয়াও প্ৰহাৰ কৰা উচিত নহ'ব।

তৃতীয় হৰিণৰ কোমল আৰু অতিশয় ক্ষীণ প্ৰাণেই বা ক'ত; আপোনাৰ বজ্ৰৰ দৰে কঠোৰ তীব্ৰঘাতী বানেই বা ক'ত?

বৈখানস গতিকে আপুনি নিপুণভাৱে যি শৰ সন্ধান কৰিছে, তাক সম্বৰণ কৰক; কিয়নো আপোনাৰ অস্ত্ৰ আতুৰ জনৰ ত্ৰাণৰ কাৰণেহে, ই নিৰ্দোষীৰ ওপৰত প্ৰহাৰ কৰিবলৈ

নেপথ্য ঃ নেপথ্য হৈছে ৰঙ্গমঞ্চৰ পশ্চাৎ ভাগ, য'ত ভাৱৰীয়াসকলে সাজপাৰ পিন্ধে, প্ৰসাধন কৰে।

বৈখানস ঃ এজন বান-প্ৰস্থী তপস্বী।

ৰজা (অৱতৰণ কৰি) সাৰথি; বিনীতবেশেৰে তপোবনলৈ যাব লাগে; সেয়ে এইবোৰ ইয়াতে ৰাখি থোৱা (ধনু আৰু আভৰন আদি খুলি সাৰথিৰ হাতত দিলে)। সাৰথিঙ্গ মই আশ্রমৱাসীসকলক দেখা কৰি অহালৈকে তুমি ঘোঁৰাকেইটাক গা ধুওঁৱা।

সাৰথি বাৰু তাকে কৰো। (ওলাই যায়।)

ৰজা (অলপ দূৰ খোজ কাঢ়ি আৰু ইফালে-সিফালে চাই) এয়া আশ্রমৰ দুৱাৰ মুখ, সোমাই যাওঁ। (প্ৰৱেশ কৰি, গাৰ অঙ্গ কঁপা ভাৱ কৰি) এই আশ্রমস্থলী শান্তি ক্ষেত্ৰ; তথাপি মোৰ সোঁৱাহুটো কঁপিছে। তাৰ ফল স্ত্ৰীলাভ; ইয়াত তাৰ ফল কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ব পাৰে? অথবা হ'ব লগাটোৰ দুৱাৰ সকলো ঠাইতে খোলা থাকে।

(নেপথ্যত)

এইফালে, এইফালে সখীহঁত।

ৰজা (কাণ দি) সেই গছৰ শাৰীৰ সোঁফালে কথা-বতৰাৰ শব্দ শুনা গৈছে। সেই ফালে যাওঁচোন। (অলপ গৈ, আগলৈ চাই) আহা! সৌ তপস্বী কন্যা কেইজনীয়ে নিজৰ দেহৰ অনুৰূপ কলহ হাতত লৈ সৰু-সুৰা গছৰ গুৰিত পানী দিবলৈ এইফালে আহিছে। (ভালদৰে চাই) আহা! এওঁলোকৰ দর্শন কেনে মনোমোহা। আশ্রমবাসী কন্যাসকলৰ ৰূপ যদি অন্তঃপুৰৰ বাবে এনে দুর্লভ যেন হয়, তেনেহ'লে ক'ব লাগিব যে বনলতাৰ শোভাই উদ্যানলতাক চেৰ পেলাইছে। বাৰু! এই গছৰ ছাঁতে থাকি এইসকলৰ ৰেহৰূপ নজৰ কৰোঁচোন। (ৰজাই তেনেকৈ ৰৈ আশ্রম কন্যাসকলক চাই ৰ'ল।)

(দুই গৰাকী সখীৰে সৈতে ওপৰত কোৱাৰ দৰে শকুন্তলাই প্ৰবেশ কৰে।)

শকুন্তলা এই ফালে, এই ফালে সখীদ্বয়।

অনসূয়া হেৰা সখী শকুন্তলা! আশ্রমৰ সৰু-সুৰা গছবোৰক পিতা কাশ্যপে তোমাতকৈও অধিক ভাল পাই যেন পাওঁ, কাৰণ তুমি নৱমালিকা ফুলতকৈও কোমলতৰ হ'লেও তেওঁ তোমাক এই গছবোৰৰ গুৰিত পানী দিবলৈ নিয়োগ কৰিছে।

শকুন্তলা কেৱল পিতাই কোৱা বাবেই নহয়, ইহতঁৰ প্ৰতি মোৰ সহোদৰ তুল্য চেনেহো আছে নহয়। (গছৰ গুৰিত পানী দিয়াৰ অভিনয় কৰে।)

ৰজা (নিজৰ মনতে) এইগৰাকীয়ে কণ্বৰ দুহিতা নেকি? মাননীয় কাশ্যপ কণ্বই এওঁক আশ্রমধর্মত কামত লগাই সুবিবেচনাৰ পৰিচয় দিয়া নাই। সঁচাকৈয়ে কোনো কৃত্রিম প্ৰসাধন অবিহনে স্বভাৱতে মনোহৰ এনে শৰীৰক যিজনে তপঃক্ষম কৰাৰ চেষ্টা কৰে, সেই গৰাকী ঋষিবৰে নিশ্চয় নীল পদুমৰ পাপৰিৰ ধাৰেৰে শমী গছ কটাৰ (বৃথা) যত্ন কৰে। বাৰু, গছৰ আঁৰত থাকিয়েই তেওঁলোকৰ অজ্ঞাতে তেওঁলোকক চাই থাকোঁচোন। (তাকে কৰে।)১২

শকুন্তলা (গছৰ গুৰিত পানী দিবলৈ এৰি) সখী অনসূয়া। প্ৰিয়ম্বদাই মোৰ বল্কলখন গাত

কোনো বিষয় সম্বন্ধে সজ্জনৰ মনত দ্বিধা উপস্থিত হ'লে, তেওঁৰ নিজৰ মনোগত প্ৰবৃত্তিয়ে তেওঁৰ নিৰ্দেশক হয়। তথাপি শকুন্তলা সম্বন্ধে সঠিক তথ্য জানিব লাগিব।।১৫

শকুন্তলা (ভয় খাই) আই ঔ ! গাত পানী পৰাত খং খাই এই ভোমোৰাটোৱে নৱমালিকাৰ পৰা হঠাতে উৰি মোৰ মুখৰ ফালে আহিছে। (ভোমোৰাক বাধা দিয়াৰ অভিনয় কৰে।)

ৰজা (হাৰিয়াস কৰি) হে মধুকৰ ! যি কঁপনি উঠা চকুৰে তেওঁ ক্ৰমশঃ চঞ্চলভাবে ইফালে সিফালে চাইছে, তাকে তুমি বাৰে বাৰে স্পৰ্শ কৰিছা। তেওঁৰ কাণৰ কাষলৈ উৰি উৰি গোপন কথা কোৱাৰ দৰে মৃদু গুঞ্জন কৰিছা। তেওঁ দুহাত ঘূৰাই বাধা দিয়াৰ চেষ্টা কৰা সত্বেও তেওঁৰ ৰতিসৰ্বস্ব অধৰ পান কৰিছা— সেয়ে তুমি কৃতী (কৃতকাৰ্য্য) আৰু মই তেওঁৰ বিষয়ে তত্বান্বেষণৰ কথা ভাবি মৰিছো।

শকুন্তলা নাই, দুষ্ট ভোমোৰাটোৱে মোক এৰা নাই, আন ঠাইলৈ যাওঁ। (এখোজ গৈ ভোমোৰাটোলৈ চাই), সি ইয়ালৈও আহিছে। হেৰা (সখীসকল) দুষ্ট ভোমোৰাটোৱে মোক বৰ ব্যাকুল কৰিছে; মোক ৰক্ষা কৰা না ?।

সখীদ্বয় (হাঁহি মাৰি) আমি তোমাক বচাবলৈ কোন ? দুষ্যন্তক চিঞৰি মাতা, তপোৱন ৰক্ষা কৰাটো ৰজাৰহে কাম।

ৰজা মই দেখা দিয়াৰ এয়ে সুযোগ। ভয় নাই, ভয় নাই, (এইদৰে ক'বলৈ আৰম্ভ কৰি, নিজে নিজে) তেনেকৈ ক'লে, মই যে ৰজা সেইটো প্ৰকাশিত হ'ব। বাৰু এনেকৈ কোৱা যাওঁক।

শকুন্তলা (এখোজ আনফালে গৈ, আকৌ তাক চাই) ইয়াতো সি মোৰ পাছ এৰা নাই।

ৰজা (হঠাতে ওলাই আহি) হেৰৌ ! দুষ্টসকলৰ শাসনকৰ্তা পৌৰৱে পৃথিৱী শাসন কৰি থাকোঁতে কোনে সৰলা তপস্বী কন্যাসকলৰ লগত এনেখন অসৎ আচৰণ কৰিছে ? (ৰজাক দেখি সকলোৱে কিছু ভয় খায়।)

অনসূয়া আৰ্য ! তেনে একো এটা দুৰ্ঘটনা হোৱা নাই। আমাৰ এই প্ৰিয়সখী এটা ভোমোৰাৰ উৎপাতত কাতৰ হৈ পৰিছে।

(এইদৰে কৈ শকুন্তলাক দেখুৱালে।)

ৰজা (শকুন্তলাৰ ফালে চাই) তোমাৰ তপস্যা বাঢ়িছে নে ?

(শকুন্তলা ভয়তে নিমাত হৈ থাকে।)

অনসূয়া এনেকৈ এতিয়া এজন বিশিষ্ট অতিথি লাভ হ'ল। শকুন্তলা। কুটীৰলৈ যোৱা, ফলেৰে সৈতে অৰ্ঘ লৈ আহা, ইয়াত থাকা পানীয়ে পাদোদক হ'ব।

ৰজা তোমালোকৰ মিঠামাতেৰেই অতিথি সৎকাৰ সম্পন্ন হৈছে।

প্ৰিয়ম্বদা তেনেহ'লে আৰ্য এই সপ্তপৰ্ণ গছৰ ঘন ছায়াৰ শীতল বেদিকাত বহি পৰিশ্ৰম দূৰ কৰক।

অনসূয়া শুনক আর্য্য। কৌশিক গোত্রীয় এজন প্রভাৱশালী ৰাজর্ষি আছে।

ৰজা হয়, (তেনে এজন ৰাজর্ষি আছে বুলি) শুনিছো।

অনসূয়া তেওঁকেই আমাৰ সখীৰ জনক বুলি জানিব। পৰিত্যক্ত অৱস্থাত আমাৰ পিতা কাশ্যপে আনি লালন-পালন কৰি তেৱেঁই এওঁৰ পিতা হৈছে।

ৰজা 'পৰিত্যক্ত' বোলা শব্দটোৱে মোৰ মনত কৌতূহল বঢ়াইছে। মই কথাটো গুৰিৰে পৰা শুনিব খোজো।

অনসূয়া শুনক আর্য্য। এবাৰ তেওঁ যেতিয়া গৌতমী নদীৰ তীৰত তপস্যাত মগ্ন আছিল, তেতিয়া দেৱতাসকলে কিবা আশঙ্কা কৰি তেওঁৰ তপস্যা ভঙ্গ কৰিবলৈ মেনকা নামে অপ্সৰাক পঠালে।

ৰজা আনৰ তপস্যাৰ ভয়ত ভীত হোৱা দেৱতাসকলৰ স্বভাৱ।

অনসূয়া তাৰ পাছত বসন্ত কাল উদয় হোৱা সময়ত মেনকাৰ উন্মাদজনক ৰূপ সৌন্দর্য দেখি— (এইদৰে আধাখিনি কৈ লাজত ৰৈ গ'ল।)

ৰজা বাকীচোৱা বুজি পাইছো। মুঠতে এওঁ অপ্সৰাসম্ভৱা।

অনসূয়া হয়, সেয়ে।

ৰজা থিকেই হৈছে। সেয়ে নহ'লে মানৱীৰ গর্ভত এনেকুৱা ৰূপৰ কেনেকৈ সম্ভৱ হ'ব? ধৰাতলৰ পৰা এনে সমুজ্জল বিদ্যুৎ কেতিয়াও সম্ভৱ নহয়।।১৭

(শকুন্তলাই তলমূৰ কৰি থাকে।)

ৰজা (নিজে নিজে) মোৰ মনোৰথ সিদ্ধিৰ সুবিধাকণ পাইছো। কিন্তু প্রিয়ম্বদাই পৰিহাস কৰি শকুন্তলাৰ উপযুক্ত বৰ লাভৰ ইচ্ছা সম্বন্ধে যি কৈছিল, তাকে শুনি মোৰ মন বৰ সন্দেহ যুক্ত হৈছে।

প্রিয়ম্বদা (মুদুভাৱে হাঁহি শকুন্তলালৈ চাই, ৰজাৰ ফালে ঘূৰি) আর্যই আৰু কিবা সুধিব খোজে যেন পাইছিলো।

(শকুন্তলাই আঙুলিৰে সখীক তর্জন কৰে।)

ৰজা ঠিকেই ধৰিছে। সৎলোকৰ বৃত্তান্ত শুনাৰ লোভত মোৰ এটা প্রশ্ন সুধিবলগীয়া আছে।

প্রিয়ম্বদা মনত কোনো সংকোচ নাৰাখিব। তপস্বীসকলৰ ওচৰত বিনা বাধাই প্রশ্ন সুধিব পাৰে।

ৰজা তোমাৰ সখী সম্বন্ধে এই কথা জানিব বিচাৰো যে তেওঁৰ বিয়া নোহোৱা পর্যন্ত কাম-বিৰোধী বান প্রস্থব্রত তেওঁ ধৰি থাকিব নে যাৱৎ জীৱন প্রিয় আৰু তুল্য চক্ষু হৰিণবিলাকৰ সৈতে বাস কৰি থাকিব?১৮

প্রিয়ম্বদা আর্য্য। ধর্ম-আচৰণ কৰাতো এওঁ পৰাধীনা; কিন্তু গুৰুজনৰো এনে ইচ্ছা যে ভাল দৰা পালে বিয়া দিব।

ৰজা (নিজে নিজে) মোৰ বাঞ্ছা অসাধ্য নহয়। হে হৃদয় ! তই আশা ৰাখ। এতিয়া সকলো সংশয় আঁতৰিছে। (ইমান সময়ে) যাক জুই বুলি ভয় খাই আছিলোঁ

তথাপিও কিন্তু মই কথা ক'লে তেওঁ মন দি শুনে; যদিও তেওঁ মোৰ মুকলৈ চাই থকা নাই, তথাপি তেওঁৰ দৃষ্টি আন কোনো বস্তুত সৰহপৰ লাগি থকাও নাই।২২

(নেপথ্যত)

হে তপস্বীসকল ! তপোবনৰ প্ৰাণীসকলৰ ৰক্ষাৰ বাবে তৎপৰ হোৱা। ৰজা দুষ্যন্ত মৃগয়া কৰিবলৈ ওলাই (আশ্ৰমৰ) ওচৰ পাইছেহি। সেই বাবে সন্ধিয়াৰ সূৰ্যৰ দৰে ৰঙা ধূলিবোৰ ঘোঁৰাৰ খোজত উৰি আহি ডালত মেলি দিয়া তিতা কাপোৰ যুক্ত গছবোৰত কাকতি ফৰিঙ পৰাদি পৰিছে। আৰু ৰথ দেখি ভয়খোৱা এটা হাতীয়ে আমাৰ তপস্যাৰ মূৰ্তিমান বিঘ্নৰ দৰে তপোবনত সোমাইছে, তাৰে প্ৰচণ্ড আঘাতত ভাঙি যোৱা এডাল গছৰ ডাল তাৰ এটা দাঁতত লাগি ধৰিছে, তাৰ ঠেঙত বহুতো লতাই মেৰিয়াই ধৰি শিকলিৰ দৰে ৰাখিছে, আৰু তাকে দেখি হৰিণবোৰ পাল ভাঙি লৰি পলাইছে।২৩-২৪

(তাকে কাণপাতি শুনি সকলোৱে ভয় খালে।)

ৰজা (মনতে) হায় হায় ! ধিক ! মোৰ লগৰীয়া পুৰবাসীসকলে মোকে বিচাৰি আহি তপোবনখন অৱৰোধ কৰিছে। যি হওঁক, মই উভতি যাওঁ।

সখীদ্বয় অৰ্থে, এই বনৰীয়া হাতীৰ কথা শুনি ভাঙি ভয় খাইছো। অনুমতি দিলে আমি আশ্ৰমলৈ যাব পাৰো। (কুটীৰলৈ যাবলৈ আমাক অনুমতি দিয়ক।)

ৰজা (ব্যস্তভাৱে) তোমালোক যোৱা। ময়ো আশ্ৰমৰ পীড়া যাতে নহয়, তাৰে যত্ন কৰোগৈ। (সকলোৱে উঠে।)

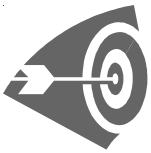
সখীদ্বয় আৰ্য ! আপোনাৰ যথাযোগ্য অতিথিসৎকাৰ কৰিবলৈ নোৱাৰি আপোনাক পুনঃ দৰ্শনৰ বাবে ক'বলৈ লজ্জাবোধ কৰিছো।

ৰজা নহয় নহয়; তেনে কথা নকবা, তোমালোকৰ সৈতে দেখা হোৱাতেই মই সন্মানিত বোধ কৰিছো।

শকুন্তলা অনসূয়া ! এটা নকৈ ওলোৱা কুশৰ পোখাই মোৰ ভৰিৰ তলুৱাত বিন্ধিছে আৰু বল্কলখনো কুৰৱকৰ ডালত লাগি ধৰিছে; অলপ ৰখা, মই যাতে এৰুৱাব পাৰো। (ইয়াৰ চেলুলৈ শকুন্তলাই পলমকৈ ৰজালৈ চাই সখীয়েক দুজনীৰসৈতে ওলাই গ'ল।)

ৰজা (নিঃশ্বাস পেলাই) হায় ! সকলো গ'ল। মোৰ এতিয়া যাবলৈ মন নোহোৱা হ'ল। মোৰ লগৰীয়াসকলৰ লগ লৈ তপোবনৰ ওচৰতে (চাউনি পাতি) থকাৰ ব্যৱস্থা কৰোঁগৈ। শকুন্তলা বিষয়ৰ পৰা মোৰ মন কোনোমতে ঘূৰাব পাৰা নাই। যেনেকৈ বতাহে পতাকা পাছলৈ উৰুৱাই, তেনেকৈ মোৰ শৰীৰ আগবাঢ়ি গ'লেও অসন্তুষ্ট মনটো পাছফালেহে ঢপলিয়াইছে।

(সকলোৰে প্ৰস্থান।)

৯.৭ অগ্ৰগতিৰ খতিয়ান

১নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ দুষ্যন্তৰ জন্ম চন্দ্ৰ তথা পুৰুবংশত। তেওঁ আছিল হস্তিনাপুৰৰ ৰজা।

২নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ ৰজাই চিকাৰ কৰিব খোজা হৰিণটো আশ্ৰমৰ পোহনীয়া আছিল।

৩নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ কন্যাসকলে আশ্ৰমৰ ফুলনিত গছ-লতিকাৰ গুৰিত পানী দি আছিল।

৪নং প্ৰশ্নৰ উত্তৰ ঃ প্ৰিয়ম্বদা আৰু অনসূয়া।

৯.৮ আৰ্হি প্ৰশ্ন

ক) বস্তুধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ দুষ্যন্তৰ বংশ পৰিচয় কি?

প্ৰশ্ন ২ ঃ শকুন্তলাৰ পিতৃ-মাতৃ কোন কোন?

খ) চুটি প্ৰশ্ন ঃ (১৫০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ অভিজ্ঞান শকুন্তলম্ নাটকৰ পটভূমি ক'ত? ৰজা দুষ্যন্ত আৰু শকুন্তলাৰ স্ব-সখীদ্বয়ৰ মাজত হোৱা কথোপকথনৰ বিষয়ে লিখক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ অভিজ্ঞান শকুন্তলম্ নাটকৰ নায়ক আৰু নায়িকা কোন কোন? দুষ্যন্ত আৰু শকুন্তলাৰ মাজৰ কথা-বাৰ্তা নিজৰ ভাষাত লিখক।

গ) ৰচনাধৰ্মী প্ৰশ্ন ঃ (৩০০-৫০০টা শব্দৰ ভিতৰত উত্তৰ লিখক)

প্ৰশ্ন ১ ঃ আশ্ৰমত দুষ্যন্তৰ প্ৰবেশৰ দৃশ্যটো বৰ্ণনা দিয়ক।

প্ৰশ্ন ২ ঃ প্ৰথম অংশৰ মাজেদি প্ৰকাশ পোৱা দুষ্যন্তৰ চৰিত্ৰৰ বৰ্ণনা দিয়ক।

*** ***** ***